

VÍCTOR PÀMIES i RIUDOR

17-4-2008

Publicat al blog Enciclopèdia paremiològica, s. v. “Amades i Gelats, Joan”.

dijous, 17 / abril / 2008

[Amades i Gelats, Joan](#)

Joan Amades i Gelats (Barcelona, 23 de juliol de 1890 - Barcelona, 17 de gener de 1959), etnòleg i folklorista català. De formació autodidacta, va treballar a l'Arxiu Municipal d'Història de Barcelona i al Museu d'Indústries i Arts Populars de la mateixa ciutat. Col·laborà amb la UNESCO a partir de 1956, i fou un destacat promotor de l'esperanto, fundant la Federació Esperantista Catalana. Dins la seva gran obra, destaca el [Costumari Català](#), obra cabdal en l'estudi de la cultura popular catalana.

Biografia

Lluís Calvo (a Calvo Calvo, Lluís (1990): *Amades*.- Barcelona, Ed. de Nou Art Thor. Col·lecció «Gent nostra», n. 83) fa una biografia una mica més extensa, repartida en els següents apartats:

- Presentació
- Família i infantesa (1890-1900)
- L'embranchida associativa (1905-1915)
- El naixement de les aficions folkloristes (1915-1920)
- La identificació amb la investigació folklòrica (1920-1929)
- La professionalització (1929-1939)
- La internacionalitat i les grans obres (1940-1959)

Entre d'altres dades, sabem que va néixer el 23 de juliol de 1890 al barri del Raval de Barcelona, al carrer Peu de la Creu, 15. Fill de Blai Amades i Teresa Gelats, ambdós d'origen humil. Les condicions familiars van aconsellar d'enviar el noi a Bot (Terra Alta), poble natal del pare, on en Joan va restar fins els dos anys.

Va assistir poc temps a l'escola: als nou anys va haver de deixar-la per posar-se a treballar amb els seus pares. Al principi, s'estava amb ells, però als dotze anys ja es va instal·lar als Encants Nous de Sant Antoni, on es va dedicar a la compra-venda de llibres.

Del món dels llibreters de vell, de les compres i vendes, li ve l'afició lectora i hi va aprendre a estimar els llibres. Per això les seves grans obres són fetes amb molta cura, convertint-se en veritables obres de bibliòfil.

A partir del 1905, entra en contacte amb l'Ateneu Enciclopèdic Popular (AEP) i les excursions que organitzaven. Això l'influeix i li permet aprendre sobre llengües, entomologia, grafologia, astronomia i, sobretot, excursionisme i esperantisme.

Cap al 1915 comença a arreplegar cançons i refranys. En aquell moment, la societat catalana viu un moment de transformació accelerada i ell pretén inventariar el màxim de manifestacions populars i tradicionals, amb l'única pretensió recopiladora i esperant que altres estudiosos ho poguessin estudiar i interpretar posteriorment.

Entre 1920 i 1929 la investigació folklòrica que duia a terme rep una embranzida definitiva arna de dos fets: d'una banda, Rafael Patxot i Jubert, administrador de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, auspicià la Fundació de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (OCPC), així com l'*Estudi de la Masia Catalana* i el *Llegendari Popular Català*, i, de l'altra, la creació a la Universitat de Barcelona de l'*Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria* (ACAEP), amb els quals Joan Amades hi col·labora estretament.

El 1931 es casa amb Enriqueta Mallofré i en la dècada dels anys 30, bàsicament, consolida el seu renom professional en el camp del folklore i les tradicions.

El 1933 inicia la publicació de la Biblioteca de Tradicions Populars, que acaba tenint 42 volums. Tota una mostra de l'èxit de la iniciativa.

A més, durant sis anys col·labora setmanalment a *Ràdio Associació de Catalunya* (RAC), on hi fa una xerrada sobre costums populars, tradicions i llegendes dels antics carrers de Barcelona.

Així, el 1935, el *Museu Arqueològic*, dirigit per Pere Bosch Gimpera, va crear una *Secció Etnogràfica*, la qual va ser confiada a J. Amades.

Vinculat al moviment etnogràfic català de postguerra, fou nomenat membre de la Secció de Etnografia del Consejo Superior de Investigaciones Científicas -creada en l'IMH- i del *Centro de Estudios de Etnología Peninsular* (CEEP), fundat el 1947 per substituir l'anterior.

Tota la seva activitat es va estroncar quan el mes de novembre del 1947 va tenir un atac de feridura que li deixà mig cos impossibilitat. Sense consentir que totes aquestes dificultats atuessin els grans projectes editorials que des de feia temps venia preparant, l'any 1950 van aparèixer els seus grans corpus resultat de molts anys de treball: *Folklore de Catalunya* i [Costumari català](#), que es convertiren en les seves màximes creacions.

Memòria de Joan Amades

Article dins el llibre *L'art de citar*, de Néstor Luján, en edició a cura d'Enric Vila (Barcelona, Ara Llibres, 2004).

Aquest any és el centenari del folklorista Joan Amades, autor d'una obra monumental i variada, sempre estimada i llegida perquè reuneix un món de notícies, de gentileses i d'imaginació que hauria estat molt difícil d'adquirir amb un simple rigor analític i amb una severitat científica. Amades fou un autodidacte ple de tendresa, de fantasia i de les més sorprenents i exactes erudicions.

[...] Ell, com dic, em va fer conèixer Amades, que era un barceloní que havia nascut en un carrer tan ple de tradicions com el del Peu de la Creu.

[...] Com he dit, Amades fou un autodidacte, coneixedor d'idiomes, un home d'idiomes, un home d'una memòria coherent, infal·libre i extraordinària. Va pertànyer a aquella entusiasta generació dels Aureli Capmany, Serra Boldú, Violant i Simorra, Serra Pagès, que, en un moment crític —molt abans de la facilitat de les comunicacions, del turisme implacable i dels mitjans audiovisuals tan igualadors de la sensibilitat—, varen intentar retrobar cançons, desvetllar tradicions, evocar costums, reviure contes, recompondre balls, recordar refranys, recol·lectar acudits i endevinalles. Pertanyien a una generació d'excursionistes, de gent que tenien el desig de conèixer la nostra Catalunya pam a pam i, partint d'aquells viatges, molt sovint dificultosos i romàntics, varen anar fent la seva obra d'engruna en engruna.

[...] Com assenyalàvem, Joan Amades va fer una obra extraordinària, tenint en compte els mitjans de què llavors disposava. Tenia una capacitat de treball, una memòria i un instint d'organització que li van permetre treballar fins a l'últim dia. Retenia milers de dades i fitxes amb una intel·ligència minuciosa, glossadora i insistent. Més d'una vegada se li va retreure la seva excessiva credulitat o la imprecisió o l'embelliment d'una llegenda o d'una dita. Però sense aquesta curiositat confiada i aquesta ingènua tendència a poetitzar s'haurien perdut moltes coses positives. D'altra banda, no hi ha folklorista que no sigui instintivament crèdul. Després vénen, més o menys esmolades, l'anàlisi, la crítica, la fredor i l'erudició desmitificadora.

Hem de dir que Amades, al costat de totes aquestes condicions, va tenir l'obsessió d'editar bé. Els seus llibres presentaven una qualitat excel·lent, una tipografia acurada i, sobretot, una il·lustracions pertinents. Va ser un gran col·leccionista de ventalls, goigs, auques, gravats antics, estampes, fulls de rengles, cançoners i edicions populars. Això va fer que, el 1940, en crear-se el Museu d'Indústries i Arts Populars del Poble Espanyol de Montjuïc, en fos nomenat conservador i tingués al seu càrrec la secció de gravats populars.

Bibliografia

Amades és autor d'una obra ingent, de més de 400 referències. Algunes són articles esparsos, difícils de trobar, o obres que han restat manuscrites. Evidentment, les obres posteriors a 1959, són pòstumes, editades pels seus familiars o custodis del llegat.

- 1924 - *Vocabulari de l'art de la navegació i de la pesca*
- 1926 - *Vocabulari de la pesca*
- 1929 - *Proverbis llegendaris*
- 1930 - *Números meravellosos*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 7».
- 1930 - *Astronomia i meteorologia populars*. Edicions El Mèdol (Tarragona). Col·lecció «L'Agulla, núm. 15».
- 1931 - *Costums populars de Barcelona*
- 1932 - *Les diades populars catalanes* (4 Vol.). Ed. Barcino (Barcelona).
- 1932 - *Tradicions de la Seu de Barcelona*

- 1932 - *Vocabulari dels pastors*
- 1933 - *Calendari de refranys*. Ed. Neopàtria (Barcelona). Col·lecció «Biblioteca de tradicions populars».
- 1933 - *Origen i sentit d'alguns proverbis*
- 1933 - *Paraules i modismes*. Edicions l'Agulla de Cultura Popular (Tarragona). Col·lecció «Biblioteca de tradicions populars, núm. 29».
- 1933 - *Popularitats dels números*
- 1933 - *El tres i el set, números meravellosos*
- 1933 - *Jocs de paraules i jocs de memòria*. Edicions El Mèdol (Tarragona). Col·lecció «Biblioteca de tradicions populars, núm. 21».
- 1934 - *Gegants, nans i altres entremesos*. José J. de Olañeta, Editor (Barcelona). Col·lecció «Arxiu de tradicions populars, 43».
- 1934 - *Diccionari d'endevinalles*. Ed. Neopàtria (Barcelona). Col·lecció «Biblioteca de tradicions populars».
- 1934 - *Enigmes populars*
- 1934 - *Les esposalles, costums i creences*
- 1934 - *El naixement, costums i creences*
- 1934 - *Refranys dels mesos de l'any*
- 1934 - *Vocabulari dels vells oficis del transport i dels seus derivats*
- 1934 - *Els Xiquets de Valls*
- 1935 - *Refranys personals*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 5».
- 1935 - *Refranyer isòpic*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 5».
- 1935 - *Refranys i dites*. Ed. Neopàtria (Barcelona). Col·lecció «Biblioteca de tradicions populars».
- 1935 - *Arts i oficis*
- 1935 - *Divinitat del pa*. Edicions El Mèdol (Tarragona). Col·lecció «Biblioteca de tradicions populars, núm. 7»
- 1935 - *Geografia popular*
- 1935 - *Justícia popular*
- 1935 - *La mort, costums i creences*
- 1935 - *Oracioner i refranyer mèdics*
- 1935 - *Refranyer barceloní*
- 1935 - *La tradició dels llums de ganxo*
- 1936 - *Costums i tradicions d'hostals i tavernes*
- 1936 - *Calendari amb refranys per tots els dies*
- 1936 - *Diccionari de la dansa*
- 1936 - *Notes d'indumentària*
- 1936 - *Refranyer de les dones*. Edicions El Mèdol (Tarragona). Col·lecció «Biblioteca de tradicions populars, núm. 25».
- 1936 - *La tradició dels llums de ganxo*
- 1937 - *Art popular. Les rajoles dels oficis*. José J. de Olañeta, Editor (Barcelona). Col·lecció «Arxiu de tradicions populars, núm. 45»
- 1938 - *El llibre segons el poble*. Barcelona: Oficina de la Neotípia | 2a. edició facsímil. Barcelona: Diàfora (1981).
- 1938 - *Art popular. Els rel·lotges de sol*. José J. de Olañeta, Editor (Barcelona). Col·lecció «Arxiu de tradicions populars, núm. 46».
- 1938 - *Art popular. Apunts d'imatgeria*. José J. de Olañeta, Editor (Barcelona). Col·lecció «Arxiu de tradicions populars, núm. 44»

- 1938 - *El diner*
- 1938 - *Llibre del temps que fa*
- 1938 - *El porró*
- 1938 - *Refranys geogràfics*
- 1938 - *La rondalla i el proverbi*
- 1946 - [*El pessebre*](#). Les Belles Edicions (Barcelona). Segona edició (1959): Ed. Aedos (Barcelona).
- 1947 - *Les faules d'Isop*
- 1947 - *Montserrat, tradicions i llegendes*
- 1947 - *Poblet, tradicions i llegendes*
- 1947 - *Refranyer montserratí*
- 1947 - *Refranyer nadalenc*
- 1947 - *Xilografies gironines*
- 1950-56 - [*Costumari català. El curs de l'any*](#) (5 Vol.). Ed. Salvat (Barcelona). 2a. edició facsímil (1983), Editorial Salvat i Ed. 62 (Barcelona), també en 5 volums.
- 1950 - *Folklore de Catalunya-Rondallística*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «Biblioteca Perenne, núm. 13».
- 1950 - *Tradicions de Gràcia*
- 1951 - [*Folklore de Catalunya-Cançoner*](#). Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «Biblioteca Perenne, núm. 15» .
- 1951 - [*Refranyer català comentat*](#). Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «Club de Butxaca, núm. 20».
- 1955 - *La barretina*. Ed. Diàfora (Barcelona).
- 1965 - *La nina*. Pirene Editorial (Barcelona).
- 1969 - *Folklore de Catalunya-Costums i creences*. Ed. Selecta (Barcelona).
- 1974 - *Els estudiants*
- 1978 - *Les millors llegendes populars*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 1».
- 1978 - *L'escudella*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 2».
- 1978 - *La pipa*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 2».
- 1979 - *Les millors rondalles populars catalanes*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 3».
- 1981 - *Auca de les faules d'Isop- Auca de les bèsties*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 6».
- 1983 - *Refranys musicals. Comparances*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 8».
- 1983 - *Naips o cartes de jugar*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 9».
- 1984 - *Auca del Carnestoltes - Auca de la processó de Setmana Santa*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya, núm. 10».
- 1989 - *Imatges de la Mare de Déu trobades a Catalunya*. Ed. Selecta (Barcelona). Col·lecció «El tresor popular de Catalunya».
- 1992 - *La màgia del nom*

Crítica

Calvo (1990) també apunta les crítiques que van rebre les seves grans obres, el [Costumari](#) i el [Folklore de Catalunya](#), per la poca sistematicitat, la no citació de les fonts i repeticions, entre d'altres. Així, diu:

Aquestes obres han estat molt criticades, en especial, per la seva aparent falta de sistematització, per la inexactitud, per la descontextualització o per la repetició de dades de publicació (J. MASSOT I MUNTANER, Folklore de Catalunya, "Estudis Romànics", VII, Barcelona, 1959-1960, p. 194-197).

J. Amades era conscient que les seves obres no eren, ni de bon tros completes, ni tan sols abastaven tots els temes. Considerem que per fer un judici acurat de la seva producció cal, en primer lloc, situar molt bé, a més del món on va créixer, en quin moment de la història de l'Antropologia i del folklore van ser realitzades, ja que el moment historicista que aquests vivien marcaren profundament les seves realitzacions, de tal manera que l'objectiu principal fou: descriure per conèixer les formes culturals, històricament considerades. J. Amades, vivament colpit pel canvi que la societat experimentà al llarg dels anys, va voler agafar aquest món que fugia tan ràpidament. El comentari d'A. Van Gennep entorn el Costumari (2 d'agost de 1951, EJA) explicita, de manera perfecta, els interessos i el món teòric en què es movia l'Amades: 'évocatrice de la realité lointaine'.

En segon terme, respecte a les dades, cal assenyalar el següent: J. Amades utilitzava, en un tant per cent elevat, informació que havia obtingut mitjançant la seva àmplia xarxa d'informadors, aspecte que ha quedat comprovat per l'anàlisi detallada de la seva documentació epistolar. És ben cert que en més d'una ocasió la seva memòria el confongué, com s'ha assenyalat alguna vegada, o que feia repeticions innecessàries de dades o prenia informacions de diversos materials impresos i els barrejava. Però el problema real va ser de no especificar moltes de les fonts concretes d'informació, tant bibliogràfiques com epistolars i d'altres.

Malgrat els problemes, és necessari observar els fruits, els aspectes positius que es van obtenir. La vàlua dels seus treballs es pot apreciar quan es coneix la repercussió de les seves obres dins l'Estat i, sobretot, a l'estranger. Podem dir que l'universalisme que aprengué amb l'estudi de l'esperanto, hi va fer, definitivament, acte de presència. La internacionalitat va venir donada per la seva decantació cap a un àmbit temàtic concret durant el període de la postguerra: la rondallística. Si al començament del seu camí els seus centres d'interès van ser la cançonística, la paremiologia, els vocabularis, els costums, etc., des de l'any quaranta, aproximadament, fou aquest àmbit el que va merèixer una atenció especial per la seva banda. S'ha de tenir present que això no li va impedir que es mogués en molts d'altres àmbits.

Mira també

- **Anguela, Antoni; Calvo, Lluís [et al.] (1990):** *El món de Joan Amades*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 336 pàgines.
- **Biblioteca paremiològica - [Joan Amades](#).**
- **Calvo Calvo, Lluís (1990):** *Amades*. Barcelona, Ed. de Nou Art Thor. Col·lecció «Gent nostra», n. 83.
- **Enciclopèdia Catalana - [Joan Amades i Gelats](#).**
- **Festes.org - [Joan Amades i Gelats](#).**
- **Luján, Néstor (2004):** *L'art de citar*, en edició a cura d'Enric Vila. Barcelona: Ara Llibres, 2004. Article, «Memòria de Joan Amades».
- **Viquipèdia - [Joan Amades i Gelats](#).**

Altres enllaços interessants

- [Amades: Històries i Llegendes de Barcelona](#). [Mirall].
- [Associació Cultural Joan Amades](#).
- Lo Carranquer: [Llibres: el Costumari Català](#), de Joan Amades.
- Maresme. Amades. [Semblar l'orgue de Caldes](#).
- Osona. Amades. [A Sant Feliu de Torelló, pescallunes](#).
- Pícolabis librorum: [El pessebre de Joan Amades, una edició clandestina?](#)